

Яригіна Єлизавета Петрівна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри трудового права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: lizok2805@gmail.com
ORCID 0000-0001-7741-7419

doi: 10.21564/2414–990x.145.156096
УДК 349.3:364.4–053.2(477)

ПРАВО СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Розглянуто підходи науковців до виокремлення соціальних прав людини і громадянина в цілому та їх складової – права на соціальний захист, проаналізовано норми міжнародних документів, в яких вони закріплені. Наголошено, що існує необхідність приведення приписів національного права у відповідність до європейських стандартів задля досягнення достатнього життєвого рівня населення, що виступає основою соціального благополуччя країн. Запропоновано застосовувати термін «соціально-правовий захист».

Ключові слова: соціальні права людини і громадянина; соціальний захист; сім'ї з дітьми; конвенція; пакт; соціально-правовий захист.

Яригіна Е. П., кандидат юридических наук, ассистент кафедры трудового права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail : lizok2805@gmail.com ; ORCID 0000-0001-7741-7419

Право семей с детьми на социальную защиту как составляющая социальных прав человека и гражданина: отечественный и европейский контекст

Рассматриваются подходы ученых к выделению социальных прав человека и гражданина и в частности их составляющей – права на социальную защиту, анализируются нормы международных документов, в которых они закреплены. Отмечается, что существует необходимость приведения предписаний национального права в соответствие с европейскими стандартами для достижения достаточного жизненного уровня населения, что выступает основой социального благополучия стран. Предлагается применять термин «социально-правовая защита».

Ключевые слова: социальные права человека и гражданина; социальная защита; семьи с детьми; конвенция; пакт; социально-правовая защита.

Постановка проблеми. Після підписання у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Спів-

товариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, нашою країною підтверджено обрання європейського вектору розвитку. Як справедливо зазначають О. Д. Гордей і Б. Д. Пацай, «вказаний концепт зараз має бути покладений в основу державної політики України, оскільки, намагаючись наблизитися і досягти рівня розвинених країн, передусім варто вживати всіх заходів для забезпечення виконання обов'язків із дотримання прав людини». Підтримуючи сказане, додамо, що відповідно до Керівних принципів Організації Об'єднаних Націй одним із головних обов'язків держави є підвищення рівня й якості життя населення, турбота і піклування про тих, хто потребує допомоги, зокрема, сімей із дітьми та дітей. При цьому варто пам'ятати те, що підрастаюче покоління – це майбутнє нації, тож держава має створювати належні умови для їх розвитку і становлення як особистостей, тобто забезпечити отримання освіти, працевлаштування, гідну заробітну плату тощо.

З огляду на євроінтеграцію в Україні йде реформування більшості сфер життєдіяльності, у тому числі й соціального захисту населення (зокрема, сім'ї, дитинства, материнства й батьківства). Проте реформи у сфері соціального захисту неможливі без удосконалення чи внесення коректив до національного законодавства задля приведення його у відповідність до чинних міжнародних актів, оскільки досконалість юридичного механізму означає його здатність забезпечити ці потреби [2, с. 113].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання прав людини є одним із найбільш обговорюваних. Воно в порядку денному не лише засідань урядів, парламентів більшості країн, а й зустрічей представників громадянського суспільства, різних організацій і науковців. Підтвердженням цьому може бути чимало статей, монографій, присвячених забезпеченню прав людини, у тому числі й соціальних, авторами яких є представники різних галузей права: конституційного, кримінального, екологічного, трудового тощо. Окреслену проблему ґрунтовно досліджують такі вітчизняні правознавці, як Ю. Г. Барабаш (Yu. H. Barabash), Н. Б. Болотіна (N. B. Bolotina), О. С. Бурлака (O. S. Burlaka), О. В. Зайчук (O. V. Zaichuk), С. І. Запара (S. I. Zapara), Н. І. Карпачова (N. I. Karpachova), М. І. Козюбра (M. I. Koziubra), А. М. Колодій (A. M. Kolodii), О. Г. Кушніренко (O. H. Kushnirenko), В. В. Копейчиков (V. V. Korieichykov), С. Л. Лисенков (S. L. Lysenkov), В. О. Михальов (V. O. Mykhalov), А. Ю. Олійник (A. Yu. Oliinyk), В. Д. Перевалов (V. D. Perevalov), В. Ф. Погорілко (V. F. Pohorilko), П. М. Рабінович (P. M. Rabinovych), О. Ф. Скакун (O. F. Skakun), Т. М. Слінько (T. M. Slinko), О. П. Семітко (O. P. Semitko), Ю. С. Шемшученко (Yu. S. Shemshuchenko), М. М. Шумило (M. M. Shumylo), Л. П. Шумна (L. P. Shumna) та ін. Серед представників зарубіжних країн варто згадати О. А. Лукашову (O. A. Lukashovu), М. М. Марченко (M. M. Marchenko), В. Є. Чіркїна (V. Ye. Chirkina), І. Берліна (I. Berlina), Дж. Ролза (Dzh. Rolza) та ін.

Метою даної **статті** є визначення місця соціальних прав у системі прав і свобод людини, а також їх забезпечення в сучасній Українській державі.

Виклад основного матеріалу. Соціальні права людини – відносно нове явище у світовому політичному й правовому житті, бо всесвітнє визнання вони отримали на початку ХХІ ст. завдяки закріпленню в міжнародно-правових актах і законодавстві більшості країн. Так, на міжнародному рівні вони зафіксовані у: Загальній декларації прав людини (ООН, 1948 р.), міжнародних пактах ООН, конвенціях Міжнародної організації праці, Європейській соціальній хартії (Рада Європи, Турін, 1961 р.) тощо. Згідно з цими актами до основних соціальних прав належать: право на працю; на відпочинок; на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї; на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування; на соціальне забезпечення; на освіту; на житло; на охорону і допомогу сім'ї; на захист материнства; на охорону і допомогу дітям і підліткам. На перший погляд може здатися, що все чітко і зрозуміло. Проте питання їх виокремлення є найбільш дискусійним, зокрема, це стосується в першу чергу їх відмежування і місця серед інших конвенційних прав [3; 4].

Як справедливо наголошує В. І. Ковтун, з огляду на загрози (тероризм, транснаціональна злочинність, поширення ядерної зброї, екологічні проблеми тощо) питання соціальних прав посіло «чи не центральне місце» [4, с. 20].

У той же час відомий вітчизняний учений П. М. Рабінович [5, с. 106] вважає, що класифікація прав людини, запропонована міжнародними пактами, хоча й була свого часу значним кроком уперед, сьогодні вже навряд чи видається взірцевою з точки зору суспільної науки і не завжди здатна задовольнити праворегулятивну практику. На думку науковця, усі права людини є соціальними в тому сенсі, що вони як за змістом, так і за засобами їх реалізації зумовлені соціумом, суспільством. Саме з огляду на це П. М. Рабінович робить висновок, що несоціальних прав людини (особи) взагалі бути не може, і пропонує поділяти на фізичні (вітальні, життєві), до яких відносить ті, завдяки яким можливі фізичне існування людини, задоволення її біологічних, суто матеріальних потреб (право на життя, фізичну недоторканність; вибір місця проживання; безпечне природне середовище; житло; належний рівень матеріального забезпечення; власність на предмети споживання; медичне обслуговування та інші види соціального забезпечення); *особисті; культурні* (гуманітарні); *економічні; політичні* права.

Існує й інша класифікація прав, свобод й обов'язків людини і громадянина. Прихильники її за критерій обрали те, чи стосуються права всіх громадян (право на відпочинок) або тільки певних (окремих) груп громадян (жінок, дітей), і запропонували їх поділяти на загальні й особливі.

Крім того, права й свободи людини і громадянина можуть бути згруповані за сферами життєдіяльності індивіда, а критерієм у цьому разі слугує однорідність матеріального змісту прав, свобод і обов'язків та однотипність норм, що її закріплюють. За цією класифікацією виокремлюють три основні групи прав і свобод: 1) громадські; 2) політичні; 3) економічні, соціальні та культурні.

Як бачимо, науковці обирають різні критерії розмежування прав, саме тому серед них немає однастайності. Як наслідок, на цей час не досягнуто ще згоди й щодо конкретного переліку прав, які належали б до економічних або соціальних.

Наприклад, зарубіжний дослідник Лео Зваак висловив думку, що до економічних слід віднести права, пов'язані зі сферою праці, а до соціальних – права окремої людини поза сферою зайнятості. Довідник з Європейської соціальної хартії усі права класифікує за двома критеріями: «умови праці» і «соціальна єдність». У такий спосіб соціальні права поділяються за певними сферами: сферою праці та поза сферою праці.

Зупинимося на цьому детальніше. Так, на переконання О. А. Лукашевої [6, с. 258], з огляду на сутність потреб, яким, звісно, відповідають права людини, економічні права мають виступати гарантією того, що людина може вільно розпоряджатися основними факторами господарської діяльності. До економічних належать: право на працю, право на власність, право на підприємництво, право на страйк, право на укладення колективних договорів, право на вільне об'єднання в національні або міжнародні організації для задоволення своїх інтересів. Із таким підходом важко погодитися, бо в одному ряду опиняються досить різні за суттю права, а саме право на власність, підприємницьку діяльність і право працівників і роботодавців на об'єднання в організацію для захисту своїх інтересів, на колективні переговори й укладення колективних договорів (останні належать до групи соціальних). Наш висновок ґрунтується на тому, що юридичні механізми їх забезпечення суттєво відрізняються.

Тож вважаємо за доцільне підтримати В. Д. Перевалова, який, беручи за критерій сферу життєдіяльності людини, до соціальних відносить права, котрі виступають показником рівня матеріального розвитку конкретної держави й суспільства, їх здатність забезпечити гідний рівень життя й соціальну захищеність індивіда. Серед них найбільше значення мають право на працю, соціальне забезпечення, право на житло, відпочинок, охорону здоров'я й медичну допомогу.

У свою чергу В. О. Михальов [8, с. 81–82] соціальними називає права, реалізація котрих пов'язана із задоволенням найважливіших соціальних потреб людини: право на працю, на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату не нижче тієї, яка визначена законом; право на своєчасне одержання винагороди за працю; право на страйк; на відпочинок; на житло; на достатній життєвий рівень для себе і членів своєї сім'ї; право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування; право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [8, с. 81–82]. Очевидно, до цього переліку необхідно додати також право людини на освіту, у тому числі й вищу, оскільки без володіння цим правом людині неможливо задовольняти свої соціальні потреби.

Як бачимо, найбільш поширеним у науці є визначення соціальних прав як таких, що забезпечують людині гідний рівень життя і соціальну захищеність [8, с. 81–82]. Більш того, вони зайняли таку позицію не випадково, бо сьогодні не потребує доказів проста й незаперечна істина, що для особи, яка не має

мінімального соціального забезпечення і добробуту, більшість політичних прав є порожнім місцем [2, с. 113]. Таким чином, соціальні права – це права, з реалізацією чи захистом яких людина стикається майже кожного дня, тобто йдеться про такі найважливіші права, як право на працю, освіту, відпочинок, нормальні умови праці, медичну допомогу, пенсію тощо. Вони, як уже наголошувалося, визнані світовою спільнотою і проголошені міжнародними актами. Так, у ст. 22 Загальної декларації прав людини зафіксовано, що кожна особа має *право на соціальний захист*, яке включає право на забезпечення в разі тимчасової, часткової або повної втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від людини обставин, у старості та в інших передбачених законом випадках. Додамо, що соціальне забезпечення – це матеріальне забезпечення передбачених законом форм і видів. Воно надається особам, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування, із спеціально створених для цього фондів на умовах, встановлених законом чи договором. Принагідно слід указати, що й у ст. 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права прямо встановлено право на соціальне забезпечення, у тому числі – соціальне страхування, а у ст. 10 проголошується право сім'ї та матері на допомогу, що є елементом соціального забезпечення.

Ті держави, які вважають себе демократичними, правовими, соціальними (до них належить й Україна), політично визнали й юридично захистили ці права, а також закріпили на конституційному рівні. Зокрема, у Конституції України 1996 р. зафіксовано широкий перелік соціальних прав людини і громадянина. До системи цих прав належать:

1) *право на соціальний захист* (ст. 46), тобто держава бере на себе обов'язок (тобто гарантує) надавати достатні кошти чи допомогу громадянам, які через об'єктивні обставини повністю або частково втратили можливість працювати і отримувати винагороду за працю, а також сім'ям у зв'язку із народженням і вихованням дитини. Для цього існують загальнообов'язкове державне соціальне страхування (громадяни, підприємства, установи й організації щомісяця сплачують страхові внески), а також бюджетні та інші джерела соціального забезпечення; створюється мережа державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними тощо;

2) *право на житло* (ст. 47);

3) *право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї* (ст. 48), що передбачає достатнє харчування, одяг, житло. Звісно, що непрацездатним громадянам (інвалідам, пенсіонерам), сім'ям з дітьми, самотніми матерями та деяким іншим категоріям малозабезпечених громадян задля вирівнювання їх доходів надається державна допомога й пільги;

4) *право на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування* (ст. 49 Конституції України).

Крім того, що держава закріплює, вона також створює фінансову базу й організаційні структури для реалізації громадянами конституційного права на соціальний захист і соціальне забезпечення. Усе вказане вище для грома-

дян України набуває особливої актуальності й значущості з огляду на останні події, через які саме із забезпеченням соціальних права людини й громадянина виникають проблеми. Як відомо, сьогодні мільйони громадян нашої країни вважаються внутрішньо переміщеними, а отже, потребують невідкладного соціально-правового захисту (особливо це стосується сімей з дітьми і дітей), підтримки з боку держави. Звісно, держава повинна вести активну політику щодо захисту окремих категорій населення (верств населення).

До наведеного варто додати, що особливістю соціальних прав є те, що вони мають адресну направленість, на відміну від інших (наприклад, цивільних) реалізуються в індивідуальній і колективній формах, а отже, їх суб'єктом виступає не тільки громадянин, а й колектив – сім'я.

Таким чином, можливість реалізувати право на соціальну допомогу, соціальне забезпечення й соціальний захист хоча й вважається найбільш проблематичним із прав, є однією з найважливіших життєвих потреб для кожної людини. Враховуючи це, воно докладно вивчається і часто стає предметом дослідження. Звісно, у повному обсязі у межах статті розглянути окреслене питання важко, тому зупинимось на такій його складовій, як право сім'ї і дитини на соціальну підтримку, допомогу і захист.

Передусім вкажемо, що воно включає право сім'ї на охорону й допомогу при її утворенні, при народженні й турботі про неповнолітніх дітей, їх вихованні.

Із цим правом тісно пов'язані такі, як: право на охорону материнства, реалізація якого передбачає надання жінці-матері на допомоги до і після пологів, а також оплачуваної відпустки по догляду за дитиною, турботу про її здоров'я і здоров'я дитини; право дітей та підлітків на особливі заходи охорони й допомоги без будь-якої дискримінації; право дітей та підлітків на захист від економічної і соціальної експлуатації; право дітей та підлітків на захист за законом від застосування їх праці в галузі, шкідливій для їх моральності і здоров'я чи небезпечній для життя або що може зашкодити їх нормальному розвитку; право дітей на встановлення вікового цензу, нижче якого використання їх платної праці забороняється і карається законом.

На правах дитини і неповнолітніх варто зупинитися детальніше. Особлива турбота держави про дітей пояснюється у першу чергу тим, що від того, яким буде підростаюче покоління, наскільки цілеспрямованою буде політика держави, чи зуміє вона мобілізувати на її втілення весь потенціал суспільства, залежить її майбутнє. Таким чином, соціально-правовий захист дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема національного значення. Однак в умовах сьогодення забезпечення соціальних прав дитини є глобальною проблемою, у вирішенні якої з огляду на визначальну роль цієї категорії осіб у гарантуванні життєдіяльності суспільства й прогнозуванні його розвитку має бути зацікавлене все людство [9].

Як бачимо, необхідність забезпечення достатнього рівня соціального захисту сімей з дітьми і дітей не викликає сумніву, адже у майбутньому саме останні формуватимуть політику нашої держави і будуть рушійною силою її прогресу.

У контексті сказаного слід додати, що особливої уваги з боку держави завжди вимагають діти, які не в змозі самостійно забезпечити дотримання власних соціальних прав, а також сім'ї з дітьми, оскільки потребують додаткових гарантій соціального захисту внаслідок необхідності утримання дитини [10, с. 105].

Беручи до уваги всі перераховані обставини, світова спільнота прийняла низку актів, норми яких закріплюють як права дитина, так і їх гарантії. Першою треба назвати Конвенцію ООН про права дитини. Відповідно до ст. 26 цієї Конвенції держави-учасниці за кожною дитиною визнають право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення ефективної реалізації цього права самою дитиною чи від її імені згідно з національним законодавством. Крім того, у ст. 9 Конвенції проголошено, що пріоритет надається вихованню дитини у сім'ї: держави-учасниці повинні забезпечити, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли це є необхідним в інтересах дитини.

Своєрідною гарантією дотримання права сімей з дітьми на соціальний захист є встановлення в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ст. 424) [11] зобов'язання України щодо поступового наближення національного законодавства до права, стандартів і практики ЄС у сфері соціальної політики. Зокрема, на виконання даного положення передбачається впровадження протягом трьох років з дати підписання Угоди Директиви Ради ЄС №96/34/ЄС від 3 червня 1996 року про рамкову угоду щодо батьківської відпустки, Директиви Ради ЄС 107 №92/85/ЄЕС від 19 жовтня 1992 р. про вжиття заходів із заохочення покращення безпеки та гігієни праці вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, чи годувальниць, Директиви Ради ЄС №79/7/ЄЕС від 19 грудня 1978 р. про поступове запровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення та ін. На наше переконання, наведене є підтвердженням висловленої вище тези стосовно того, що варто вести мову не просто про соціальний, а про соціально-правовий захист сімей з дітьми.

Незважаючи на значну кількість актів європейського і світового рівнів, в яких закріплені гарантії забезпечення права дітей і сімей з дітьми на соціальний захист, актуальним залишається питання їх ефективності. Зауважимо, що в даному разі йдеться передусім про необхідність удосконалення саме правових засобів виконання взятих на себе країнами – членами ЄС і Ради Європи зобов'язань, інакше право на соціальний захист набуватиме декларативного характеру. Беручи до уваги наведене, варто додати, що важливою складовою державної політики у сфері соціального захисту населення є юридичне забезпечення прав сімей з дітьми, оскільки саме йому належить пріоритетне значення у регулюванні суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації суб'єктами права на соціальний захист. З огляду на це держави намагаються знаходити нові засоби, з одного боку, гарантування і дотримання цього права,

а з другого – безперешкодної його реалізації на практиці. Проте поява нових форм і видів соціального захисту сімей з дітьми, підвищення розмірів соціальних виплат і послуг, а також спрощення порядку їх отримання не завжди приносить позитивні результати.

Так, говорячи про необхідність розширення як самих прав дитини, так і засобів їх належного забезпечення, охорони й захисту, потрібно чітко усвідомлювати, що дана сфера відносин найтісніше пов'язана з такими важливими й дотичними до неї сферами державного управління в цілому, як, наприклад, державна демографічна політика, державна політика щодо сім'ї, державна молодіжна політика, державна політика у сфері освіти, державна політика у сфері суспільної моралі тощо. Іншими словами, необхідно чітко бачити всі інші сфери нормативно-правового регулювання, які так чи інакше стосуються прав дитини. Отже, до вирішення проблеми забезпечення, охорони й захисту прав дитини слід підходити комплексно, а це означає, що передусім варто забезпечити тісну взаємодію (узгодження всіх дій) відповідних суб'єктів, а саме держави в особі відповідних владних органів, сім'ї, в якій виховується дитина, і самої дитини як самостійної особистості, яка поступово формується й соціалізується під впливом багатьох чинників.

У цьому контексті підкреслимо, що з огляду на спірність деяких аспектів і недостатню сформованість, а отже, невичерпність переліку соціальних прав людини в цілому і дитини зокрема, ефективність правового регулювання відносин у сфері забезпечення, охорони й захисту прав дитини в Україні здебільшого залежить від імплементації європейських стандартів.

Запозичення зарубіжного досвіду є важливою справою, оскільки це дозволяє побачити варіативність нормативно-правових моделей забезпечення, охорони й захисту прав дитини, які застосовуються у різних державах, а також конкретну ефективність або неефективність їх упровадження в суспільну практику. При цьому слід пам'ятати, що нині не існує повністю уніфікованих для різних цивілізацій і суспільств шляхів державно-правового розвитку (кожна країна обирає власні способи і механізми). Особливого значення наведена теза набуває у зв'язку із прискоренням глобалізаційних процесів, які якщо не знищують, то принаймні суттєво трансформують національні культури, поступово адаптуючи їх до глобального інформаційного й індивідуалізованого суспільства, наслідки формування якого викликають у широкої громадськості й представників наукової еліти дедалі більше питань, на які ще не знайдено належної та адекватної відповіді. Саме тому науковці небезпідставно акцентують увагу на тому, що в умовах глобалізації слід прагнути посилення демократичного контролю за забезпеченням прав людини з пріоритетом прав дитини, особливо тих дітей, які є найбільш беззахисними (діти-сироти, діти-інваліди тощо) [11].

Визначальною характеристикою соціального права сімей з дітьми і дітей виступає майновий характер, що знаходить свій прояв у можливості отримувати матеріальну допомогу й соціальне обслуговування, якщо виникла певна

складна чи неординарна ситуація, задля її подолання або зниження ступеня негативного впливу.

Проте якщо матеріально-правові норми, що закріплюють права дитини, відповідають міжнародним і значною мірою європейським стандартам, то організаційний «блок» соціального права потребує зміни через недосконалість національної системи соціального забезпечення.

Зупинимося на цьому детальніше. Так, О. С. Бурлака [12, с. 13] пропонує виокремити такі основні ознаки міжнародно-правових стандартів соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства й батьківства:

1) є системою критеріїв і вимог до рівня соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства й батьківства, соціальних прав, забезпечення їх реалізації;

2) містяться в міжнародно-правових нормах, які визначають основні соціальні права, у тому числі сімей з дітьми, багатодітних, неповних і малозабезпечених сімей, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів із дитинства і дітей-інвалідів, встановлюють види соціальних допомог, послуг і порядок їх надання, а також відповідні соціальні гарантії їх соціального захисту;

3) залежно від суб'єктів прийняття міжнародно-правових стандартів соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства й батьківства поділяються на міжнародні, міждержавні, міжурядові;

4) є у більшості випадків обов'язковими для держав-підписантів [12, с. 14].

Підсумовуючи, вважаємо за доцільне підтримати запропоновану класифікацію міжнародно-правових стандартів соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства й батьківства:

– залежно від характеру і ступеня обов'язковості документа, в якому вони містяться: а) декларації; б) пакти; в) конвенції; г) рекомендації; д) хартії; е) кодекси; є) міждержавні договори (багатосторонні, двосторонні), міжурядові договори, міжвідомчі договори;

– за суб'єктом прийняття міжнародного документа, в якому містяться стандарти соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства й батьківства, на зафіксовані в актах: а) ООН (Організації Об'єднаних Націй); б) МОП (Міжнародної організації праці); в) Ради Європи; г) СНД (Співдружності Незалежних Держав); д) держав, урядів країн, окремих відомств (Болгарія, Естонія, Іспанія, Латвія, Литва, Португалія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія);

– за сферою дії міжнародних документів: а) універсальні (які повинні виконуватися і дотримуватися більшістю країн), наприклад, міжнародні документи ООН, МОП тощо; б) регіональні (ті, які чинні в межах конкретного регіону), наприклад, ЄС, СНД; в) двосторонні (міжнародні норми обов'язкові тільки для країн, які підписали відповідні угоди у сфері соціального захисту) [13, с. 26].

Висновки. У сучасних умовах питання підвищення рівня соціального захисту як окремої особи (індивідуальний рівень), так і сімей, у тому числі з дітьми (колективний рівень) є одним із тих, що активно вивчається й дискутується. З огляду на обрання європейського вектору розвитку Україні необхідно привести приписи національного права у відповідність до європейських стандартів.

Вважаємо, що з позиції державного управління при розробленні й прийнятті актів, спрямованих на підвищення ефективності як державної політики щодо дітей в Україні, так і її реалізації, доцільно застосовувати термін «соціально-правовий захист дітей», який має два аспекти: 1) соціальний захист дітей (надання соціальної допомоги, пенсій, соціальних пільг, соціальних послуг тощо); 2) правовий захист дітей.

Список літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-VR. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Турута О. В. Соціальні права людини в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 1. С. 112–115. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/7153> (дата звернення: 08.01.2019).
3. Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України: (частина друга). *Публічне право*. 2012. № 1. С. 15–23.
4. Ковтун В. І. Соціальні права в аспекті системи прав людини. *Право і суспільство*. 2016. № 3. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/6.pdf (дата звернення: 08.01.2019).
5. Рабінович П. М. Соціальне право: деякі питання загальної теорії. *Право України*. 2003. № 1. С. 103–106. URL: <http://www.info-prensa.com/number-2-36.html>. (дата звернення: 09.01.2019).
6. Права человека : учебник [для вузов] / отв. ред. Е. А. Лукашева. Москва : НОРМА-ИНФРАМ, 2001. 573 с.
7. Соціальні права людини та їх державне забезпечення: сучасні тенденції розвитку. URL: <https://readbookz.net/book/173/5548.html> (дата звернення: 09.01.2019).
8. Основы правоведения : учебное пособие / под ред. С. В. Кивалова, М. Ф. Орзиха. Одесса : Астропринт, 2000. С. 81–82.
9. Кривачук Л. Концептуальні основи формування та реалізації державної політики у сфері соціально-правового захисту дітей. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02\(13\)/12klfpzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02(13)/12klfpzd.pdf) (дата звернення: 10.01.2019).
10. Кайтанський О. С., Бориченко К. В. *Право та інновації*. 2016. № 3 (15). С. 104–109.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 08.01.2019).
12. Оніщенко Н. М., Львова О. Л., Сунегін С. О. Права і свободи дитини: вступ до проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 13–17.
13. Бурлака О. С. Щодо міжнародно-правових стандартів соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). С. 25–29.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. №254k/96-VR. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, art. 141.
2. Turuta, O.V. (2014). Sotsialni prava liudyny v Ukraini [Social rights in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* : Serii: Pravo, issue 24, Vol. 1, 112–115. Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka». URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/7153> [in Ukrainian].
3. Barabash, Yu.H. (2012). Sotsialni prava hromadian ta mozhlyvosti yikh zakhystu Konstytutsiinym Sudom Ukrainy (part two) [Social rights and opportunities by the Constitutional Court of Ukraine (part two)]. *Publichne pravo*, 1 (5), 15–23 [in Ukrainian].
4. Kovtun, V.I. (2016). Sotsialni prava v aspekti systemy prav liudyny. Rozbudova derzhavy i prava: pytannia teorii ta konstytutsiinoi praktyky. *Pravo i suspilstvo*, 3, 17–21. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/6.pdf [in Ukrainian].

5. Rabinovych, P.M. (2003). Sotsialne pravo: deiaki pytannia zahalnoi teorii. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 1, 103–106. URL: <http://www.info-prensa.com/number-2-36.html> [in Ukrainian].
6. Lukasheva, E.A. (Ed.). (2001). Prava cheloveka. Moscow: NORMA-INFRAM [in Russian].
7. Sotsialni prava liudyny ta yikh derzhavne zabezpechennia: suchasni tendentsii rozvytku. URL: <https://readbookz.net/book/173/5548.html> [in Ukrainian].
8. Kivalov, S.V., Orzih, M.F. (Eds.). (2000). Osnovy pravovedeniya. Odessa: Astroprint [in Russian].
9. Kryvachuk, L. Kontseptualni osnovy formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky u sferi sotsialno-pravovoho zakhystu ditei. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02\(13\)/12klfpzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02(13)/12klfpzd.pdf) [in Ukrainian].
10. Kaitanskyi, O.S., Borychenko, K.V. (2016). *Pravo ta innovatsii*, 3 (15), 104–109 [in Ukrainian].
11. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuзом, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].
12. Onishchenko, N.M., Lvova, O.L., Suniehin, S.O. (2013). Prava i svobody dytyny: vstup do problemy. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2, 13–17 [in Ukrainian].
13. Burlaka, O.S. (2015). Shchodo mizhnarodno-pravovykh standartiv sotsialnoho zakhystu simi, dytynstva, materynstva ta batkivstva. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 3 (9), 25–29 [in Ukrainian].

Yarygina E. P., PhD in Law, Assistant of Department of Labor Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail : lizok2805@gmail.com ; ORCID 0000-0001-7741-7419

The family rights of children on social protection as a composition of social human rights and citizenship: domestic and european context

The article deals with the approaches of scholars to the distinction of social rights of man and citizen in general and their constituent right to social protection, and analyzed the norms of the international documents in which they are consolidated. It is stressed that there is a need to bring the requirements of national law in line with European standards in order to achieve a sufficient standard of living for the population, which is the basis of social well-being of the countries. It is proposed to use the term “social and legal protection”.

Based on the results of the comparative analysis of international and regional standards of the rights of the child and national legislation in the field of social rights of the child, it was stated that it is possible to speak about the high degree of their correlation. It was emphasized that the material norms, which establish the rights of the child, correspond to international and to a large extent to European standards, and the organizational “block” of social law needs to be changed due to the imperfection of the national social security system.

Keywords: social rights of man and citizen; social protection; families with children; convention; covenant; social and legal protection.

Рекомендоване цитування: Яригіна Є. П. Право сімей із дітьми на соціальний захист як складова соціальних прав людини і громадянина: вітчизняний і європейський контекст. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С. 118–128. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.145.156096>.

Suggested Citation: Yarygina, E.P. (2019). Pravo simej iz ditmy na sotsialnyi zakhyst yak skladova sotsialnykh prav liudyny i hromadianyna: vitchyzniani i yevropeiskyi kontekst [The family rights of children on social protection as a composition of social human rights and citizenship: domestic and european context]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality*, issue 145, 118–128. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.145.156096> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 08.02.2019 р.